

احساس امنیت اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی و نهادهای نظم و قانون (مطالعه موردی شهر مشهد)

تاریخ دریافت: ۸۸/۱۰/۲

تاریخ پذیرش: ۸۸/۱۱/۲۵

حسین قدرتی^۱، خلیل‌اله سردارنیا^۲، حسین ملتفت^۳، عبدالمهدی برشد^۴

چکیده

بیان مسأله: مطالعه حاضر به بررسی احساس امنیت اجتماعی و تأثیر نهادهای نظم و قانون یعنی پلیس و دادگاه و همچنین تأثیر عضویت در شبکه‌های اجتماعی داوطلبانه، بر آن می‌پردازد.

روش: روش تحقیق، پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش را کلیه ساکنان شهر مشهد که در محدوده سنی ۱۸ تا ۶۵ سال تشکیل می‌دهد که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای، ۶۰۰ نفر انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. برای گردآوری اطلاعات از ابزار پرسشنامه استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که متغیرهای اعتماد به دادگاه، اعتماد به پلیس، عضویت در انجمن‌های ادبی هنری، جنسیت و وضعیت تأهل وارد مدل رگرسیون می‌شوند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که در وهله اول بهبود عملکرد نهادهای دولتی و به ویژه دو نهاد یادشده و در وهله دوم گسترش شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به تقویت احساس امنیت اجتماعی شهروندان، کمک کند.

کلید واژه‌ها: امنیت اجتماعی / پلیس / دادگاه‌ها / شبکه‌های اجتماعی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱- استادیار جامعه‌شناسی مرکز پژوهشی علوم جغرافیایی و مطالعات اجتماعی - دانشگاه تربیت معلم سبزوار

۲- استادیار علوم سیاسی دانشگاه شیراز

۳- مربی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

۴- کارشناس ارشد جمعیت‌شناسی از دانشگاه شیراز

مقدمه

از مؤلفه‌های اساسی شاکله جوامع انسانی، چه بر اساس رویکردهای قرارداد اجتماعی و چه بر اساس رهیافت‌های هنجاری، امنیت اجتماعی است. رویکردهای دسته اول، این مؤلفه را حاصل قرارداد اجتماعی بین انسان‌ها می‌دانند و طرفداران رویکرد دوم، آن را پیامد ساختارهای فرهنگی، هنجاری می‌دانند که فراتر از فرد، قدرت تعیین‌کننده‌ای بر او دارد. اگر انسان‌ها در یک جامعه، پیمان‌ها و قراردادهای جمعی را بشکنند یا از هنجارهای متعارف تخطی کنند، بسته به اهمیت قرارداد و هنجار مربوط، امنیت اجتماعی را خدشه‌دار می‌کنند.

هابز معتقد است که بشر در وضع طبیعی یعنی در صورت نبودن قوانین و مقررات اجتماعی و قیودات در جامعه، تابع شهوات و خودخواهی‌های خود می‌شود و برای رسیدن به اهداف خود ممکن است حتی به نابودی هم‌نوعان خود مبادرت ورزد (به نقل از فرجاد، ۱۳۷۱). حاصل چنین چیزی ناامنی در جامعه است که رابطه بلافصلی با بی‌نظمی اجتماعی دارد. از نظر هابز امنیت برای انسان از چنان اهمیتی برخوردار است که حاضر است به خاطر آن حتی آزادی و برابری را از دست بدهد (Harrison, 1993: 49). از دید هابز انسان‌ها برای گریز از وضعیت آزاردهنده طبیعی که در آن جنگ همه علیه همه برقرار است به یک قرارداد اجتماعی متوسل می‌شوند که براساس آن قدرت کنترل و قید زدن بر انسان‌ها و فرزون‌خواهی آنها را به دولت (درهیئت لویاتان) واگذار کرده تا در عوض، دولت، کالای ارزشمند امنیت را برای آنها به ارمغان آورد.

با گذشت زمان و بررسی‌های بیشترِ اندیشمندان علوم اجتماعی، تنها دولت مقتدر و کارآمد، تعیین‌کننده امنیت اجتماعی افراد تلقی نمی‌شد. اندیشمندان بر نقش جامعه مدنی در ایجاد امنیت و کالاهای جمعی مشابه آن تأکید کردند. این گونه رویکردها به ویژه در دهه‌های اخیر در چارچوب مفهوم سرمایه اجتماعی، با اقبال زیادی مواجه شده است. در این رویکرد که ریشه در نظریه‌های توکویل و میل دارد، بر نقش روابط، تعاملات، هنجارها، شبکه‌ها و گروه‌های اجتماعی در ایجاد طیف وسیعی از ویژگی‌های مثبت و مفید جامعه از جمله اعتماد، امنیت، رشد اقتصادی،

کاهش جرایم و غیره تأکید می‌شود. مقاله حاضر به بررسی امنیت اجتماعی براساس دو رویکرد مذکور می‌پردازد. هدف اصلی پژوهش مذکور تبیین رویکرد مناسب و مطلوب احساس امنیت اجتماعی در جامعه مورد مطالعه است.

پیشینه تحقیق

معمولاً مباحث امنیت ملی را از زمان قرارداد وستفاليا (۱۶۴۸) به بعد و با شکل‌گیری دولت - کشورها پیگیری می‌کنند. از آن زمان به بعد کم کم مسئله امنیت ملی وارد عرصه اصلی سیاست‌گذاری‌ها شد. اما برای مدت‌ها امنیت ملی با امنیت نظامی مترادف و هم معنی بود. با پیدایش انقلاب فرانسه و وارد شدن عنصر مهم بنیادهای ملی و اجتماعی به درون تحولات سیاسی - اجتماعی کشور، کم کم تأکید بر صرف امنیت نظامی کم رنگ شد. از این زمان به بعد به تدریج ابعاد اقتصادی، سیاسی و فرهنگی نیز در تعریف قدرت ملی کشورها اهمیت اساسی یافت (ولی پور زرومی، ۱۳۸۱: ۱۳۵).

نخستین کسی که بحث امنیت اجتماعی را به صورت مدون مطرح کرد بری بوزان بود. بوزان امنیت اجتماعی را به پنج دسته تقسیم می‌کند: امنیت نظامی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت اجتماعی و امنیت زیست محیطی. از نظر بوزان چون امنیت اجتماعی در داخل یک محدوده سرزمینی مطرح می‌شود، نسبت به امنیت ملی فرعی است (نصیری، ۱۳۸۱: ۱۲۵). اولی ویور با انتقاد از بوزان، معتقد است امنیت اجتماعی در کنار امنیت اقتصادی، سیاسی، نظامی و زیست محیطی، قابل طرح نیست بلکه مفهوم هم‌تراز امنیت اجتماعی، امنیت ملی است چون امنیت اجتماعی در شرایط امروزی مرجع امنیت ملی است. به نظر ویور، امنیت اجتماعی معطوف به هویت است که فی نفسه مقوله‌ای است بسیار مهم چون هویت اجتماعی در هر حال وجود دارد چه دولت باشد چه نباشد (همان: ۱۲۶).

پرسش اصلی در مباحث جامعه‌شناسی امنیت این است که یک وضعیت امن یا ناامن از کدام شرایط و بسترهای اجتماعی برخوردار بوده است (پورسعید، ۱۳۸۱: ۲۰۰). اگر جامعه‌شناسی امنیت اجتماعی را به مفهوم تجلی اعتماد و اطمینان از یک سو، و تضعیف ناامنی در مناسبات افراد و نهادها از سوی دیگر بدانیم، می‌توان از

پیدایش رشته‌ای سخن به میان آورد که دغدغه‌ی اصلی و اولیة آن نه امنیت بین‌المللی و نه فقط امنیت ملی بلکه امنیت افراد و گروه‌های اجتماعی است. توضیح اینکه به موازات محدود شدن حوزه اقتدار دولتی و انتقال بخشی از امکانات آن به حوزه اجتماعی، امنیت اجتماعی می‌تواند به عنوان رقیب یا مؤلفه کلیدی امنیت ملی نقش آفرین باشد (نصیری، ۱۳۸۱: ۱۱۶). در ایران مطالعات چندی در مورد امنیت اجتماعی انجام شده است. برخی از این مطالعات، نظری است. مانند عسکری (۱۳۸۱) و برخی مانند پژوهش خوش‌فر (۱۳۸۴) و شیخی (۱۳۸۶)، تجربی است. در این بخش به مرور سه مورد از پژوهش‌های پیمایشی انجام گرفته در داخل کشور می‌پردازیم.

نبوی، حسین‌زاده و حسینی (۱۳۸۸)، در پژوهشی به «بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی و هویت قومی بر احساس امنیت اجتماعی» می‌پردازند. در این تحقیق که به روش پیمایشی و با نمونه‌ای ۶۰۰ نفری در شهر اهواز انجام شده است، احساس امنیت اجتماعی با سه بعد امنیت جانی، مالی و سیاسی سنجیده شده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که متغیرهای پایگاه اقتصادی-اجتماعی و هویت ملی، تأثیر مستقیم و متغیرهای احساس محرومیت نسبی و احساس بی‌قدرتی، اثر معکوسی بر احساس امنیت اجتماعی افراد دارد. به علاوه متغیرهای هویت قومی و جنسیت، به ترتیب بر احساس امنیت جانی و احساس امنیت مالی افراد اثر گذارند.

ساروخانی و نویدنیا (۱۳۸۵) در پژوهشی با عنوان «امنیت اجتماعی خانواده و محل سکونت در تهران» با تأکید بر متغیر محل سکونت به مطالعه امنیت اجتماعی در ۴۲۰ خانواده ساکن در شمال و جنوب تهران می‌پردازند. روش این مطالعه پیمایش است. در این مطالعه ابعاد امنیت عبارت است از امنیت جانی، مالی، شغلی، عاطفی و اخلاقی. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد میانگین امنیت جانی و شغلی در منطقه شمال بالاتر است، اما امنیت مالی در مناطق جنوب تهران بیشتر است چون به علت کمی مال و ثروت، کمتر در معرض سرقت قرار می‌گیرند. به علاوه خانواده‌های ساکن در شمال تهران از امنیت مالی و عاطفی کمتری برخوردارند و ساکنان جنوب از امنیت جانی و شغلی کمتری. نویسندگان، امنیت اجتماعی را واجد

خصلت شبکه‌ای می‌دانند و برای تأمین آن همکاری همه واحدها و ارگان‌های جامعه را پیشنهاد می‌کنند.

عربی (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان «بررسی امنیت اجتماعی از دیدگاه شهروندان هشت شهر» با استفاده از روشی پیمایشی به بررسی امنیت اجتماعی می‌پردازد. وی با سنجه‌هایی مانند «خالی گذاشتن منزل مسکونی به مدت چند روز»، «حمل پول نقد به مقدار زیاد» و «تردد با ماشین‌های مسافرکش شخصی در شب» متغیر امنیت اجتماعی را بررسی می‌کند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که اکثر پاسخگویان عمل به این موارد را خطرناک می‌دانند. محقق در انتها یادآور می‌شود که «در مجموع افراد پاسخگو، ناامنی زیادی را در همه موارد ارائه شده داشته‌اند» و «صرف نظر از شدت و ضعف وجود امنیت در شهرهای مورد بررسی، میزان احساس امنیت در آنها در حد پایینی است».

مبانی نظری

یکی از نظریه‌هایی که به امنیت، پرداخته است، نظریه‌ی نیازهای سلسله‌مراتبی مازلو است. مازلو نیازهای انسان را در پنج دسته تقسیم می‌کند که عبارت است از: نیازهای جسمانی^۱، نیازهای ایمنی^۲، نیازهای تعلق و عشق^۳، نیازهای احترام^۴، و نیازهای خودشکوفایی^۵. به نظر مازلو این نیازها خصلت سلسله‌مراتبی داشته و در اکثر افراد، تا نیازهای سطوح پایین برآورده نشوند، چنان ارگانیزم را درگیر خود می‌کنند، که امکان پرداختن به نیازهای سطح بالاتر، کاهش می‌یابد (مازلو، ۱۳۷۲: ۱۰۱).

در سلسله مراتب نیازهای مازلو، نیاز به امنیت و ایمنی در مرتبه دوم قرار دارند و مواردی چون امنیت، ثبات، وابستگی، حمایت، رهایی از ترس و نگرانی و آشفتگی، نیاز به سازمان و نظم و قانون، داشتن حامی مقتدر، و نظایر آن را شامل می‌شود. اگر نیازهای جسمانی به طور نسبی برآورده شوند، این نیازهای جدید ظاهر می‌شوند.

- 1 - The Physiological needs.
- 2 - The safety needs.
- 3 - The belongingness and love needs.
- 4 - The esteem needs.
- 5 - The need for self-actualization.

نیازهای ایمنی، می توانند مانند نیازهای جسمانی کاملاً بر ارگانیزم مسلط شوند. آنها، می توانند به عنوان سازمان دهندگان تقریباً انحصاری رفتار با به خدمت گرفتن همه قابلیت‌های ارگانیزم عمل کنند. در این شرایط، ارگانیزم، صرفاً به دنبال ایمنی است (همان: ۷۴ و ۷۷-۷۸). به طور کلی، نظریه مازلو، از این حیث که نیازها را پدیده‌های انگیزشی - روانی تلقی می‌کند نظریه ای روان شناختی است، اما از این حیث که رفع این نیازها را مبتنی بر روابط و پیش شرط‌های اجتماعی می‌داند جامعه شناختی است. مازلو خود در این باره می‌گوید: «نیازهای ابتدایی بشر فقط می‌تواند به دست سایر افراد بشر یعنی جامعه و از طریق آنان ارضا گردد». به علاوه، یکی دیگر از دلایل جامعه شناختی بودن نظریه مازلو این است که هر چه از نیازهای سطح پایین تر به سمت نیازهای سطح بالاتر حرکت می‌کنیم، با وجه اجتماعی قوی‌تری مواجه می‌شویم. برای مثال، تنها نیازهای جسمانی، غیراجتماعی است و در بین نیازهای دیگر، نیازهای ایمنی اگرچه وجه فردی و روان شناختی دارد واجد وجه اجتماعی نیز هست، اما نیاز به احترام، تعلق و عشق، و خودشکوفایی، ماهیت جامعه شناختی بیشتری دارند. همین وجه اجتماعی عمیق باعث می‌شود که هر چه از نیازهای سطح پایین تر به نیازهای سطح بالاتر حرکت می‌کنیم، تفاوت‌های افراد با یکدیگر بیشتر می‌شود، به طوری که در سطح نیاز خودشکوفایی، افراد بیشترین تفاوت را با هم دارند. به عقیده مازلو، رفتار آدمی را عوامل مختلفی تعیین می‌کنند که انگیزش یکی از آنها و دو دیگر عوامل محیطی است. به همین دلیل، مازلو اهمیت عوامل اجتماعی را تا جایی پیش می‌برد که معتقد است از بین بردن بی‌عدالتی‌های اجتماعی، تا حد زیادی موجب از بین رفتن بی‌عدالتی‌های زیستی و ژنتیکی و نیز نابرابری‌های پیش و پس از تولد خواهد شد (مازلو، ۱۳۸۱: ۴۵۲ به نقل از اسلام، ۱۳۸۸: ۵۸، ۵۹ و ۶۰). چنانکه دیدیم در نظریه مازلو آنچه تعیین‌کننده و برآورنده نیازهای افراد در جوامع مختلف و نحوه برآوردن این نیازها از جمله نیاز به احساس امنیت است، ترتیبات نهادی اجتماعی است.

رویکردهای دولت‌محور، به امنیت اجتماعی-ریشه در رهیافت‌ها باز دارند- تأکیدشان بر تأثیر حکومت و کارآمدی نهادهای آن در ایجاد امنیت اجتماعی است.

بدین معنی که نهادهای مختلف تحت مدیریت دولت همچون مدرسه، در صورت کارآیی می‌توانند نقش خود را در جامعه‌پذیری مناسب افراد و درونی‌سازی ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی ایفا کنند. در نتیجه از تعداد افرادی که دست به جرم و جنایت و قانون‌شکنی می‌زنند، کاسته شده و احساس امنیت شهروندان نیز افزایش می‌یابد. از طرف دیگر، نهادهایی همچون پلیس، دادگاه، زندان و... که برای کنترل بیرونی در جامعه طراحی شده‌اند، در صورتی که کار خود را به درستی انجام ندهند، مجرمان، بهتر می‌توانند دست به اعمال خلاف قانون بزنند و از این طریق، موجب ناامنی سایر شهروندان شوند. علاوه بر وجه ناکارآمدی نهادهای نظم و قانون در جوامع که می‌تواند منجر به کنترل ضعیف مجرمان شود، این نهادهای دولتی از بعد دیگری نیز می‌توانند موجب ناامنی باشند. اگر این نهادها به سوءاستفاده از قدرت واگذار شده به آنها پردازند به صورتی اثباتی و مستقیم، خود موجب احساس ناامنی در شهروندان می‌شوند. با توجه به همین وجه از موضوع است که بحث جامعه مدنی برای دفاع از حقوق شهروندان در مقابل دست‌اندازی دولت مطرح می‌شود و طیف وسیعی از نظریه‌پردازان را به خود جلب کرده است.

ایده جامعه مدنی با برقراری تعادل نسبی میان حوزه خصوصی زندگی فرد و حوزه عمومی، امنیت فرد و جامعه را ارتقا می‌دهد و این امر از طریق تعاملات بین گروهی در عین وجود تعاملات درون گروهی، امکان‌پذیر می‌شود. این بدان معنی است که اگر در جامعه‌ای هویت‌های نخستین مانند هویت‌های نژادی، زبانی، جنسی، قومی و... مورد تهدید و تبعیض قرار گیرند در صورتی که افراد آن جامعه از حق ایجاد انجمن و گروه برخوردار باشند، به خوبی می‌دانند که بهترین راه تخفیف آن تبعیض‌ها و تهدیدها، حضور در جامعه مدنی و تشکیل گروه‌هایی با سازوکار مدنی است (پورسعید، ۱۳۸۱: ۲۰۹). جامعه مدنی به حوزه روابط و تعاملات اجتماعی و حرفه‌ای گفته می‌شود که در گروه‌های داوطلبانه، خودگردان و سازمان‌یافته تجلی یافته و هدف آنها رفع نیازها و پیگیری منافع اعضا از طریق وساطت میان حوزه سیاسی و حوزه خصوصی است. این گروه‌های سازمان یافته و غیردولتی در قالب

اصناف، انجمن‌ها، شوراها، اتحادیه‌ها، تعاونی‌ها و بنگاه‌های خیریه و عام‌المنفعه ظاهر می‌شوند(همان: ۲۰۱).

ایدهٔ جامعهٔ مدنی حاوی این مضمون مهم است که رفع نیازها و تعقیب منافع در عرصه‌ی جامعه و حتی زندگی خصوصی فرد جز از طریق روابط انجمنی ممکن نیست. از سوی دیگر، وجود و قدرت نهادهای مدنی مبتنی بر هویت‌های ثانویه مانند انجمن‌های حرفه‌ای، مانع از فعال شدن شکاف‌های اولیه می‌شود و ضریب امنیتی حوزهٔ قراردادی زندگی اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. مهم‌ترین کارکرد امنیتی ایدهٔ جامعهٔ مدنی تعادل بخشی میان روابط اجتماعی و سیاسی، از طریق ایجاد هاله‌ای فرهنگی و اجتماعی پیرامون علقهٔ امنیتی است و جامعه مدنی این مهم را از خلال تولید و بازتولید سرمایهٔ اجتماعی میسر می‌سازد. جامعهٔ مدنی در این معنا متولی برقراری رابطه میان کسانی است که با هم آشنا نیستند ولی سرنوشتی مشترک دارند(همان: ۲۰۶-۲۱۳).

امنیت اجتماعی از نتایج فرعی جامعه‌ی مدنی است که در شرایط وجود سرمایهٔ اجتماعی شکل می‌گیرد(شفیعی و محقر، ۱۳۸۴: ۱۴). تشکل‌ها در شرایطی تأمین‌کنندهٔ امنیت اجتماعی هستند که عاری از روابط سلسله‌مراتبی و توزیع نابرابر قدرت میان اعضای آن باشند و رابطهٔ ارگانیک با سایر اجزای نظام اجتماعی داشته باشند(همان: ۱۷).

از جمله مفاهیمی که در چند دههٔ اخیر در حوزه‌های مختلف علوم انسانی با استقبال مواجه شده است، مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی است. اندیشمندان این مفهوم را با مفهوم جامعهٔ مدنی مرتبط دانسته‌اند. به نظر فوکویاما(۱۳۸۵: ۱۷۸)، «احتمالاً حجم وافر از سرمایهٔ اجتماعی به تشکیل جامعهٔ مدنی فشرده خواهد انجامید...». سرمایهٔ اجتماعی مانند سایر اشکال سرمایه، مولد است و دستیابی به اهداف خاص را ممکن می‌سازد که بدون آن امکان‌پذیر نیست. به‌رغم سایر اشکال سرمایه، سرمایهٔ اجتماعی، در ذات روابط بین کنش‌گران است نه در خود کنش‌گران یا ابزار فیزیکی تولید (کلمن^۱، ۲۰۰۲: ۱۱۰).

یکی از اجزای اصلی سرمایه اجتماعی، شبکه‌های و انجمن‌های داوطلبانه است که افراد با عضویت در آنها به پیگیری علایق خود می‌پردازند. پاتنام از واژه سرمایه اجتماعی درون‌گروهی^۱ برای انجمن‌هایی استفاده می‌کند که بر انسجام درونی، تأکید می‌کنند و سرمایه اجتماعی میان‌گروهی^۲ را برای اشاره به سرمایه اجتماعی‌ای به کار می‌برد که به انجمن‌ها کمک می‌کند تا با گروه‌های دیگر غریبه‌ها در جامعه ارتباط برقرار کنند (تاجبخش، ۱۳۸۵: ۳۳). خانواده واضح‌ترین نمونه سرمایه اجتماعی درون‌گروهی و سازمان جامعه مدنی که در عمل و از نظر قانونی درهای آن به روی همه شهروندان باز است، نمونه ناب سرمایه اجتماعی میان‌گروهی است (پاتنام، ۱۳۸۵: ۱۲۷). این دو نوع سرمایه اگر چه بسیار مهم هستند، اما جایگزین یکدیگر نبوده و در جامعه از هم جدا نیستند (فیروز آبادی، ۱۳۸۴: ۱۵۷). پاتنام رابطه معناداری بین سرمایه اجتماعی و طیف وسیعی از شاخص‌های اجتماعی از جمله طلاق، بزهکاری، وقوع جرم و جنایت و... قائل است.

چارچوب نظری

با توجه مباحث مطرح شده در بالا می‌توان استدلال کرد که نیاز به احساس امنیت یکی از نیازهای اساسی انسان است که در نظریه مازلو به آن پرداخته شده است. مازلو، برآورده شدن این نیاز را به ترتیبات اجتماعی - نهادی مرتبط می‌سازد. اگر چه ترتیبات نهادی-اجتماعی، مفهومی بسیار وسیع است، اما با استفاده از بحث فوق در مورد رهیافت‌های دولت‌محور یا جامعه‌محور به امنیت اجتماعی، می‌توان استدلال کرد که هم دولت می‌تواند با کارآمدی نهادهای تحت کنترل خود به ویژه نهادهایی که مستقیماً با امنیت اجتماعی مرتبط هستند، به ایجاد امنیت یا ناامنی کمک کند و هم جامعه از طریق شبکه‌ها و انجمن‌های داوطلبانه در چارچوب مفهوم جامعه مدنی، به ایجاد احساس امنیت اجتماعی شهروندان، یاری رساند. بنابراین، از نظریه سرمایه اجتماعی، مفهوم میزان عضویت در شبکه‌ها و انجمن‌ها و از رویکردهای دولت‌محور، میزان اعتماد به دو نهاد نیروی انتظامی (پلیس) و دادگاه‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

1 - Bonding

2 - Bridging

از آنجا که اطلاعات پژوهش حاضر از افراد، گردآوری می‌شود، نحوه عملکرد این نهادها، در اعتماد مردم به آنها به بهترین شیوه بازتاب می‌یابد. برای عملیاتی کردن مفهوم عضویت در شبکه‌ها، عضویت در پنج شبکه مورد بررسی قرار گرفته است. این پنج شبکه عبارت‌اند از: گروه‌های ورزشی، انجمن‌های خیریه مذهبی، بسیج، انجمن‌های هنری-ادبی، گروه‌های شغلی. به علاوه رابطه متغیرهای زمینه‌ای و اقتصادی-اجتماعی نیز مانند سن، جنس، وضعیت تأهل، تحصیلات، درآمد و مرتبه شغلی نیز با متغیر وابسته مورد بررسی قرار می‌گیرد. بنابراین، در مجموع سیزده فرضیه مورد بررسی قرار می‌گیرد که عبارت‌اند از رابطه متغیرهای مستقل عضویت در شبکه‌ها (پنج شبکه)، اعتماد به پلیس، اعتماد به دادگاه‌ها، سن، جنس، وضعیت تأهل، تحصیلات، درآمد و مرتبه شغلی^۱ با متغیر وابسته احساس امنیت اجتماعی.

روش‌شناسی تحقیق

روش مورد استفاده در این پژوهش، روش کمی است و تکنیک مورد نظر پیمایش می‌باشد. برای گردآوری داده‌ها از ابزار پرسش‌نامه استفاده شده است. اعتبار پرسش‌نامه، اعتبار صوری است. برای دستیابی به پایایی مورد قبول، با انجام پیش‌آزمون با نمونه‌ای ۳۰ نفره و با استفاده از آماره آلفای کرونباخ، همسازي گویه‌ها و سازگاری درونی پرسش‌نامه تأمین شد. جامعه آماری این تحقیق، عبارت است از تمام ساکنان شهر مشهد که در محدوده سنی ۱۸ تا ۶۵ سال قرار می‌گیرند. شیوه نمونه‌گیری، خوشه‌ای چند مرحله‌ای است. جمعیت جامعه آماری بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵ مدنظر قرار گرفته، اما با توجه به اینکه آمار سرشماری بر اساس گروه‌های سنی است، برای محاسبه تقریبی جامعه آماری از برآوردهای مرکز آمار ایران (۱۳۸۲ و ۱۳۸۶) استفاده شد.

حجم نمونه نیز با استفاده از جدول لین^۲ (۱۹۷۶: ۴۴۶) در سطح ۹۵ درصد اطمینان و با پذیرش ۴ درصد خطا و با احتساب واریانس صفت در جامعه به میزان ۵۰-۵۰

۱- مرتبه‌بندی شغلی بر اساس پژوهش مقدس (۱۳۷۴) انجام شده است.

درصد، ۶۰۰ نفر تعیین شد. واحد تحقیق در این پژوهش، فرد می‌باشد. پس از گردآوری داده‌ها، اطلاعات کدگذاری و با استفاده از نرم افزار SPSS، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

تعریف مفاهیم

تعریف نظری احساس امنیت اجتماعی: واژه security برگرفته از ریشه لاتین واژه securus است که در لغت به معنی «نداشتن دلهره و دغدغه» است. بنابراین، معنی لغوی امنیت، رهایی از تشویش، اضطراب، بی‌اطمینانی و مخاطرات است (نصیری، ۱۳۸۱: ۱۱۵). امنیت امری ذهنی و نسبی است و معنی لغوی آن «رهایی از تشویش» است. امنیت در فضای اجتماعی قابل تحقق است و امنیت مطلق وجود ندارد و هر گونه رهایی از تشویش با سطحی دیگر از آن همراه است. آن چه مهم است سطح قابل پذیرشی از تشویش است (همان: ۱۱۶). بنابراین، تعریف واژه امنیت در پژوهش حاضر عبارت است از: نبود تشویش، دلهره و نگرانی خاص در مواجهه با امور مربوط به زندگی روزمره اجتماعی است.

تعریف عملیاتی احساس امنیت اجتماعی: منظور احساس امنیت در ابعاد امنیت جانی، محیطی، اقتصادی و اجتماعی (آبرو و حیثیت) در جامعه است که برای سنجش هر بعد، از یک گویه در پرسش‌نامه استفاده شده است. سه گویه از پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۸۲: ۱۹۱-۱۹۰)، و یک گویه نیز از پژوهش کمالی (۱۳۸۳) اخذ شده است. مقدار ضرایب آلفای کرونباخ برای گویه‌های مربوط به طیف‌های پرسش‌نامه برای همه‌ی متغیرها بالاتر از ۰/۷ است که مقداری قابل پذیرش است.

یافته‌ها

برخی ویژگی‌های نمونه مورد مطالعه به این شرح است: توزیع پراکندگی متغیر وابسته پژوهش، توزیعی نرمال است که ویژگی‌های آن در جدول زیر آمده است.

چنانکه در جدول آمده است، میانگین نمره امنیت پاسخگویان برابر با ۱۰/۵۳ است که از حداکثر نمره ممکن ۲۰ و حداقل ممکن ۵، اخذ شده است. با توجه به اینکه میانه از میانگین بالاتر است، می توان دریافت که اکثر پاسخگویان، کمتر از حد میانگین، احساس امنیت می کنند.

جدول شماره ۱: توزیع پراکندگی متغیر احساس امنیت اجتماعی

میانگین	تعداد	میانگین	میانگین	میانگین	میانگین	حداکثر
احساس امنیت اجتماعی	۵۹۷	۱۰/۵۳	۱۱/۰۰	۳/۲۰	-۰/۰۹	۴

جدول شماره ۲، آزمون ضرایب همبستگی متغیرهای مستقل فاصله‌ای و متغیر وابسته را نشان می دهد. رابطه متغیرهای اعتماد به پلیس، اعتماد به دادگاه‌ها، تحصیلات و درآمد با امنیت اجتماعی معنادار است و رابطه متغیر مرتبه‌ی شغلی و امنیت، نزدیک به سطح معناداری است. بیشترین ضریب همبستگی، مربوط به متغیر اعتماد به دادگاه‌هاست و پس از آن مربوط به متغیر اعتماد به پلیس. این دو متغیر رابطه مستقیمی با احساس امنیت اجتماعی شهروندان دارند. به این معنی که هرچه اعتماد به این دو نهاد بیشتر باشد، احساس امنیت اجتماعی نیز بالاتر می رود. اما رابطه دو متغیر تحصیلات و درآمد با احساس امنیت اجتماعی، معکوس است و با افزایش این متغیرها از احساس امنیت اجتماعی پاسخگویان کاسته می شود.

جدول شماره ۲: آزمون ضرایب همبستگی متغیرهای مستقل و وابسته

امنیت اجتماعی		متغیر مستقل	امنیت اجتماعی	متغیر مستقل	
-۰/۱۲	r	تحصیلات	۰/۲۹	r	اعتماد به پلیس
۰/۰۰۴	sig		۰/۰۰۰	sig	
-۰/۱۰	r	درآمد	۰/۳۱	r	اعتماد به دادگاهها
۰/۰۱۲	sig		۰/۰۰۰	sig	
-۰/۰۷	r	مرتبه شغلی	۰/۰۵	r	سن
۰/۰۷۴	sig		۰/۲۲۴	sig	

جدول شماره ۳، نتایج آزمون تفاوت میانگین متغیر احساس امنیت اجتماعی را بر اساس عضویت یا عدم عضویت در شبکه‌ها نشان می‌دهد. با توجه به سطح معناداری، می‌توان گفت عضویت در سه انجمن‌های ادبی-هنری، گروه‌های شغلی و بسیج رابطه معناداری با احساس امنیت اجتماعی دارد به نحوی که میانگین احساس امنیت اجتماعی افراد عضو این شبکه‌ها، از افراد غیرعضو، بالاتر است. اما بین عضویت در گروه‌های ورزشی و انجمن‌های خیریه مذهبی و احساس امنیت اجتماعی رابطه معناداری مشاهده نمی‌شود.

جدول شماره ۳: آزمون تفاوت میانگین احساس امنیت بر اساس عضویت در شبکه‌ها

نوع انجمن	عضویت	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	سطح معناداری
گروه‌های ورزشی	دارد	۱۰۸	۱۰/۸۲	۳/۱۱	۱/۰۴	۰/۳۰۰
	ندارد	۴۸۵	۱۰/۴۶	۳/۲۱		
انجمن‌های خیریه مذهبی	دارد	۱۰۹	۱۰/۷۲	۳/۵۹	۰/۶۸	۰/۴۹۳
	ندارد	۴۸۴	۱۰/۴۸	۳/۱۰		
بسیج	دارد	۱۵۷	۱۱/۱۹	۳/۲۴	۳/۰۶	۰/۰۰۲
	ندارد	۴۳۶	۱۰/۲۹	۳/۱۵		
انجمن‌های ادبی-هنری	دارد	۴۰	۱۱/۹۰	۲/۳۷	۲/۸۳	۰/۰۰۵
	ندارد	۵۵۳	۱۰/۴۳	۳/۲۳		
گروه‌های شغلی	دارد	۴۵	۱۱/۴۴	۳/۴۰	۲/۰۱	۰/۰۴۵
	ندارد	۵۴۸	۱۰/۴۵	۳/۱۹		

جدول شماره ۴، نتایج آزمون تفاوت میانگین متغیر احساس امنیت اجتماعی را بر اساس متغیرهای زمینه‌ای دوشقی نشان می‌دهد. رابطه میان متغیر جنسیت و احساس امنیت اجتماعی معنادار است چنانکه میانگین احساس امنیت زنان از مردان بالاتر است. اما رابطه میان متغیر وضعیت تأهل و احساس امنیت، معنادار نیست.

جدول شماره ۴: آزمون تفاوت میانگین احساس امنیت اجتماعی

بر اساس متغیرهای زمینه‌ای دوشقی

نوع انجمن	عضویت	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	سطح معناداری
جنسیت	مرد	۳۱۷	۱۰/۸۵	۳/۳۲	۲/۶۷	۰/۰۰۸
	زن	۲۷۶	۱۰/۱۵	۳/۰۱		
وضعیت تأهل	مجرد	۲۱۵	۱۰/۳۰	۳/۲۷	۱/۲۷	۰/۱۹۹
	غیرمجرد	۳۷۸	۱۰/۶۵	۳/۱۵		

در جدول شماره ۵، نتایج آزمون رگرسیون به روش گام‌به‌گام برای متغیر احساس امنیت اجتماعی، نمایش داده شده است. برای انجام این تحلیل، تمام متغیرهای مستقل وارد تحلیل شده‌اند (متغیرهای اسمی تبدیل به متغیر ساختگی شده و سپس وارد تحلیل شده‌اند). پنج متغیر اعتماد به دادگاه‌ها، جنسیت، اعتماد به پلیس، عضویت در انجمن‌های ادبی-هنری و وضعیت تأهل به ترتیب وارد مدل رگرسیون شده و در مجموع بیش از ۱۶ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کنند.

جدول شماره ۵: آزمون رگرسیون به روش گام‌به‌گام برای متغیر احساس امنیت اجتماعی

متغیر	β	R^2	B	Std.Error	t	sig	Tolerance
اعتماد به دادگاه‌ها	۰/۲۰۲	۰/۰۹۹	۰/۶۲۴	۰/۱۵۰	۴/۱۷۴	۰/۰۰۰	۰/۷۳۰
جنسیت	۰/۱۸۲	۰/۱۱۹	۱/۱۷۷	۰/۲۵۵	۴/۶۱۸	۰/۰۰۰	۰/۹۴۸
اعتماد به پلیس	۰/۲۰۶	۰/۱۴۵	۰/۶۲۸	۰/۱۵۰	۴/۱۷۷	۰/۰۰۰	۰/۷۰۷
عضویت در انجمن ادبی هنری	۰/۱۱۴	۰/۱۵۶	۱/۴۵۸	۰/۴۹۴	۲/۲۹۴	۰/۰۰۳	۰/۹۸۶
وضعیت تأهل	۰/۰۹۰	۰/۱۶۴	۰/۶۰۱	۰/۲۵۹	۲/۳۱۷	۰/۰۲۱	۰/۹۸۸

بحث و نتیجه‌گیری

امنیت اجتماعی از مؤلفه‌های مهم نظم و انسجام اجتماعی از یک سو و توسعه و پیشرفت جوامع از سوی دیگر است. همچنان که ناامنی اجتماعی، مشخصه بی‌نظمی اجتماعی است و هم عامل رکود و عدم ترقی جوامع انسانی است. در پژوهش حاضر با استفاده از روش پیمایشی به بررسی عوامل مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی شهروندان ساکن در شهر مشهد پرداختیم. متغیرهای مستقل اصلی بر اساس چارچوب نظری، عبارت بود از: اعتماد به دادگاه‌ها، اعتماد به پلیس و عضویت در پنج شبکه. علاوه بر این متغیرها، رابطه برخی متغیرهای اجتماعی اقتصادی و جمعیتی نیز با متغیر وابسته بررسی شد.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که نمره احساس امنیت اجتماعی بیش از نصف پاسخگویان، کمتر از حد میانگین است. این یافته زنگ خطری است برای جامعه مورد مطالعه. از آنجا که نیاز به ایمنی و احساس امنیت براساس نظریه مازلو، جزء نیازهای اساسی‌تر بشر است و در شرایط عدم برآورده شدن این نیاز، امکان پرداختن به نیازهای انسانی‌تر مراتب بالاتر فراهم نیست- همان نیازهایی که برآوردن‌شان با سطح توسعه جوامع همبسته است- بدون پرداختن به این مقوله، سخن گفتن از ترقی و توسعه نمی‌تواند چندان جایگاهی داشته باشد.

آزمون تک‌متغیره فرضیه‌ها نشان می‌دهد که رابطه متغیرهای اعتماد به پلیس، اعتماد به دادگاه‌ها، تحصیلات و درآمد با امنیت اجتماعی، معنادار است به این صورت که هرچه اعتماد به این دو نهاد بیشتر باشد، احساس امنیت اجتماعی نیز بالاتر می‌رود. اما رابطه دو متغیر تحصیلات و درآمد با احساس امنیت اجتماعی، معکوس است و با افزایش این متغیرها از احساس امنیت اجتماعی پاسخگویان کاسته می‌شود. رابطه مثبت دو متغیر اعتماد به دادگاه‌ها و پلیس، مطابق با پیش‌فرض نظری تحقیق است. تأثیر معنادار این دو متغیر، بیان‌گر نقش مهم عملکرد نظام مدیریتی جامعه به ویژه دو نهاد مذکور در ایجاد احساس امنیت در شهروندان است. اما چرا رابطه دو متغیر تحصیلات و درآمد-که شاخص‌های طبقه اجتماعی‌اند- با امنیت اجتماعی منفی است؟ اگرچه پاسخ دقیق و مستند به این پرسش نیازمند تحقیق مستقل است

اما تبیین پیشنهادی این است که در شرایط اجتماعی که امنیت اجتماعی پایین است، افراد طبقه بالاتر به ویژه تحصیل کرده‌ها، آگاهی بیشتری از این شرایط، حاصل می‌کنند و در نتیجه بیشتر احساس ناامنی می‌کنند.

نتایج آزمون تفاوت میانگین نشان داد که عضویت در سه شبکه از پنج شبکه مورد بررسی، رابطه معناداری با احساس امنیت اجتماعی دارد. به این صورت که افراد عضو در این شبکه‌ها نسبت به افراد غیر عضو در این شبکه‌ها، بیشتر احساس امنیت می‌کنند. این سه شبکه عبارت‌اند از: انجمن‌های هنری-ادبی، گروه‌های شغلی و بسیج. بررسی آزمون تفاوت میانگین میزان تحصیلات بر اساس عضویت در انجمن‌ها نشان می‌دهد که تحصیلات اعضای انجمن‌های هنری-ادبی به شکل معناداری از غیراعضا، بالاتر است و در دو انجمن دیگر، چنین رابطه‌ای مشاهده نمی‌شود. این نکته نشان گر اهمیت شبکه‌هایی همچون انجمن‌های ادبی-هنری است که با وجود اینکه متغیر تحصیلات، رابطه منفی با احساس امنیت دارد و اعضای این شبکه‌ها از تحصیلات بالاتری برخوردارند، اما تحت تأثیر عضویت در شبکه، احساس امنیت‌شان بالاتر از غیراعضا می‌شود.

در آزمون تفاوت میانگین مشخص شد که میزان احساس امنیت اجتماعی زنان نسبت به مردان به طور معناداری کمتر است. این یافته منطبق با یافته مطالعه خوش‌فر (۱۳۸۴) است. زنان به خاطر مشارکت اجتماعی کمتر نسبت به مردان و غلبه ارزش‌های مردسالارانه در جامعه، کمتر می‌توانند در عرصه مناسبات اجتماعی نقش تعیین‌کننده و فعال داشته باشند. این انفعال نسبی، خود موجب نوعی احساس بی‌قدرتی در زنان می‌شود که یکی از پیامدهای آن احساس ناامنی اجتماعی است. ورود متغیر وضعیت تأهل نیز می‌تواند به این خاطر باشد که افراد مجرد به خاطر دغدغه‌های مربوط به یافتن شغل و زندگی آینده، نسبت به افراد متأهل که تا حد زیادی این مرحله از زندگی و نگرانی‌های همزمان با آن را گذرانده‌اند، احساس ناامنی بیشتری دارند.

در آزمون چندمتغیره به روش رگرسیون گام‌به‌گام، پنج متغیر اعتماد به دادگاه‌ها، جنسیت، اعتماد به پلیس، عضویت در انجمن‌های ادبی-هنری و وضعیت تأهل به

ترتیب وارد مدل رگرسیون شده و در مجموع بیش از ۱۶ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. ورود دو متغیر مربوط به عملکرد نهادهای دولتی یعنی اعتماد به دادگاه و اعتماد به پلیس، به معادله- به ویژه متغیر اعتماد به دادگاه که در مرحله اول وارد مدل شده است- موید نظریه دولت‌محور در ایجاد امنیت در جامعه است. همان‌گونه که رابرت ماندل خاطر نشان کرده، شاید بتوان گفت دو رکن اساسی تأمین امنیت اجتماعی میان انسان‌ها، تأسیس دولت و وفاق اجتماعی است. دولت کارآمد می‌تواند با بسیج امکانات و منابع، آرامش و امنیت را در میان انسان‌ها برقرار کند. بنابراین ایجاد امنیت اجتماعی جزو مسؤولیت‌های حکومت‌های ملی است (به نقل از شفیع‌ی و محقر، ۱۳۸۴: ۷). نهادهای رسمی تأثیر قاطعی بر افزایش امنیت اجتماعی دارند. نهادهای رسمی کلان می‌توانند محیط کارآمدی فراهم کنند که در آن تشکل‌های محلی، بسط و توسعه یابند (همان: ۱۸). اما ورود متغیر عضویت در انجمن‌های هنری-ادبی نیز بیان‌گر اهمیت سرمایه اجتماعی در ایجاد امنیت اجتماعی است هر چند این اثر در جامعه مورد مطالعه، به اندازه تأثیر دولت نیست. به عبارتی «هر آنچه که باعث از هم گسیختگی درونی گروه‌ها و دسته‌های اجتماعی گردد می‌تواند تهدیدی برای امنیت اجتماعی تلقی شود» (نویدنی‌ا، ۱۳۸۲، ۷۴).

به طور خلاصه می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که برای ایجاد احساس امنیت در شهروندان، در وهله اول باید عملکرد نهادهای دولتی به ویژه دادگاه‌ها و نیروی انتظامی بهبود یابد و در وهله دوم باید شبکه‌های اجتماعی افقی را که به اعضای خود احساس امنیت می‌بخشند، شناسایی کرد و به تقویت آنها پرداخت.

منابع

- بی‌نام (۱۳۸۲). *ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان: یافته‌های پیمایش در ۲۸ مرکز استان کشور، موج دوم*، تهران: انتشارات طرح‌های ملی.
- اسلام، علیرضا، (۱۳۸۸). *بررسی عوامل اقتصادی-اجتماعی مرتبط با کیفیت زندگی مردم شهر بیرجند در مقایسه با روستاهای آن*، رساله دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی.
- پاتنام، رابرت (۱۳۸۰). *دموکراسی و سنت‌های مدنی*. ترجمه محمد تقی دلفروز، تهران: غدیر.
- پاتنام، رابرت (۱۳۸۵). «جامعه برخوردار، سرمایه اجتماعی و زندگی عمومی»، در *سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه*. به کوشش کیان تاجبخش و ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان. تهران: شیرازه. صفحات: ۹۱-۱۱۳.
- پورسعید، فرزاد (۱۳۸۱). «امنیت مدنی: فرصت‌ها و تهدیدهای یک پارادایم»، *راهبرد، شماره بیست و ششم*، صفحات: ۲۰۰-۲۱۵.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۵). «سرمایه اجتماعی، اعتماد و دموکراسی»، در *سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه*. به کوشش کیان تاجبخش و ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان. تهران: شیرازه. صفحات: ۲۵-۴۱.
- خوش‌فر، محمدرضا (۱۳۸۴). «بررسی مشارکت مردم در ایجاد، حفظ و گسترش امنیت اجتماعی»، *مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی*، جلدیک، تهران: معاونت اجتماعی ناجا، صفحات: ۲۹۳-۲۵۷.
- ساروخانی، باقر و منیره نویدنیا (پاییز ۱۳۸۵). «امنیت اجتماعی خانواده و محل سکونت در تهران»، *رفاه اجتماعی*، شماره ۶ (۲۲)، صفحات: ۸۷-۱۰۷.
- شفیعی، حسن و علی محقر (۱۳۸۴). «سرمایه اجتماعی و امنیت اجتماعی پایدار»، *مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی*، جلدسه، تهران: معاونت اجتماعی ناجا. صفحات: ۷-۲۴.

- شیخی، محمدتقی (۱۳۸۶). «امنیت اجتماعی و آسیب‌شناسی سالمندان در شهر تهران: پژوهشی از دیدگاه جامعه‌شناسی»، سالمند، شماره‌ی ۲ (۶)، صفحات: ۴۵۴-۴۶۱.
- عربی، فرانک (۱۳۸۴). «بررسی امنیت اجتماعی از دیدگاه شهروندان هشت شهر»، مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی، جلدسه، تهران: معاونت اجتماعی ناجا. صفحات: ۱۹۱-۲۱۰.
- عسگری، محمود (۱۳۸۱). «مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی امنیت»، راهبرد، شماره بیست و ششم، صفحات: ۹۳-۱۱۱.
- فرجاد، محمد حسین (۱۳۷۱). آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران: دفتر تحقیقات و انتشارات بدر.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۵). پایان نظم: سرمایه اجتماعی و حفظ آن. ترجمه غلامعباس توسلی. تهران: نشر حکایت قلم نوین.
- فیروزآبادی، سید احمد (تابستان ۱۳۸۴). «نقد و معرفی کتاب بولینگ تک نفره: فروپاشی و احیای مجدد اجتماع آمریکایی»، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۲، صفحات: ۱۶۴-۱۵۶.
- کمالی، افسانه (۱۳۸۳). مطالعه تطبیقی اعتماد اجتماعی در دو حوزه فرهنگ و سیاست (با تأکید بر سازمان‌های تخصصی). رساله دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- بی‌نام (۱۳۸۶). گزیده نتایج عمومی سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵. تهران: مرکز آمار ایران.
- بی‌نام (۱۳۸۲). بازسازی و برآورد جمعیت شهرستان‌های کشور بر اساس محدوده سال ۱۳۸۰. تهران: دفتر انتشارات و اطلاع رسانی.
- مازلو، آبراهام اچ. (۱۳۷۲). انگیزش و شخصیت. ترجمه احمد رضوانی. مشهد: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.

- مقدس، علی اصغر (بهار ۱۳۷۴). "منزلت مشاغل در جامعه‌ی شهری ایران: مورد مطالعه شهر شیراز"، *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، دوره دهم، شماره دوم، بهار، صفحات: ۶۵-۹۴.

- نبوی، سید عبدالحسین، حسین زاده، علی حسین و سیده هاجر حسینی (۱۳۸۷). «بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی و هویت قومی بر احساس امنیت اجتماعی»، *فصلنامه دانش انتظامی*، سال دهم، شماره ۲ (پیاپی ۳۹)، صفحات: ۹-۳۶. نتایج عمومی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵. [Online]. <http://www.sci.org.ir> [1 Jul 2007].

- نصیری، قدیر (زمستان ۱۳۸۱). «معنا و ارکان جامعه‌شناسی امنیت: امنیت پایدار، سرمایه اجتماعی و جنبش‌های اجتماعی»، *راهبرد*، شماره بیست و ششم، صفحات: ۱۱۲-۱۳۳.

- نویدنیا، منیژه (بهار ۱۳۸۲). «درآمدی بر امنیت اجتماعی»، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، شماره نوزدهم، صفحات: ۵۵-۷۶.

- ولی پورزرومی، سیدحسین (زمستان ۱۳۸۱). «درآمدی بر بنیادهای اجتماعی امنیت»، *فصلنامه راهبرد*، شماره بیست و ششم، صفحات: ۱۳۴-۱۵۷.

- Coleman, J. S. (2002). "Social Capital in the Creation of Human Capital". In: Calhoun, C. and Others. *Contemporary Sociological Theory*. Oxford: Blackwell. pp. 110-125.
- Harison, Ross (1993). *Democracy*. London and New York: Routledge.
- Lin, Non. (1976). *Foundations of Social Research*. New York: Mc Graw Hill.